

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СВІТЛІ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із важливих завдань сучасної освіти є “виховання свідомого ставлення до свого здоров’я та здоров’я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров’я учнів (вихованців)” [1; 2].

Проблема здоров’я людини – одна з провідних проблем не тільки в медичній, філософській, а й педагогічній науці. Погоджуємося із думкою білоруського науковця І. Харламова в тому, що тема фізичного виховання повинна займати перше місце в педагогіці, оскільки воно (*фізичне виховання – авт.*) є основою для розвитку особистості взагалі [6].

У сучасних умовах фізичне виховання молодших школярів має стати пріоритетом педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи для вирішення таких актуальних завдань: формування позитивного ставлення до здорового способу життя, виховання відповідального ставлення до зміцнення свого здоров’я, формування навичок дотримання санітарно-гігієнічних норм, режиму дня та харчування, фізичне, духовне і психічне загартування. Творче використання спадщини видатних прогресивних педагогів минулого, і зокрема славетного українського педагога К. Ушинського (*185-річчя якого відзначає цьогоріч вітчизняна і світова громадськість – авт.*), дасть змогу сучасному учителю віднайти найбільш дієві та результативні шляхи, засоби та форми фізичного розвитку особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Сучасні підходи до здійснення фізичного виховання дітей та молоді відображено в навчальних підручниках і посібниках з педагогіки й теорії виховання (автори – Н. Волкова, В. Галузинський, В. Галузяк, М. Євтух, С. Карпенчук, А. Кузьмінський, В. Лозова, Д. Мазоха, О. Матвієнко, В. Омеляненко, Н. Опанасенко, С. Пальчевський, В. Сметанський, Г. Троцько, М. Фіцула, В. Шахов, В. Ягупов та ін.).

Питання теорії і методики фізичного виховання в нинішніх умовах розробляє низка українських науковців (М. Андрощук, Н. Андрощук, А. Зотов, І. Карпова, В. Корчинський, В. Папуша, Л. Сергієнко, О. Худолій, Б. Шиян та ін.).

У процесі вивчення та аналізу наукової літератури, що розкриває питання підготовки майбутніх учителів початкової школи до всебічного і гармонійного розвитку дітей, ми з’ясували, що така підготовка стосується здебільшого розумового, морального, естетичного, трудового, громадянського виховання учнів, проте менше уваги приділяється фізичному вихованню особистості. В історико-педагогічній літературі проблема фізичного розвитку дітей більш повно висвітлюється у поглядах таких видатних європейських педагогів як Дж. Локк, Я. Коменський, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Фребель, М. Монтесорі, П. Лесгафт, Г. Ващенко, В. Сухомлинський та ін. Проте гуманістичні педагогічні ідеї К. Ушинського у царині фізичного виховання ще не були предметом спеціальних наукових досліджень.

Формулювання мети та завдань статті. **Мета статті** – проаналізувати ідеї К. Ушинського на фізичне виховання та визначити шляхи їх реалізації у підготовці майбутнього вчителя початкової школи.

Актуальними завданнями статті є: розкриття особливостей підготовки вчителів до фізичного виховання у педагогічній концепції К. Ушинського; з’ясування принципів, засобів та методів фізичного виховання дітей у педагогіці К. Ушинського.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Зауважимо, що проблеми фізичного виховання К. Ушинський обґрунтував у низці своїх праць: “Людина як предмет виховання (Спроба педагогічної антропології)”, “Педагогічна подорож до

Швейцарії”, “Програма педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів”, “Дещо про перші уроки в школі” та ін.

На думку К. Ушинського, вихователь, який безпосередньо опікується справою фізичного виховання особистості, має володіти широкими знаннями з анатомії, патології, психології, тобто знати людину. І тільки за такої умови він не завдасть шкоди здоров’ю дітей.

До програми педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів Костянтин Дмитрович поряд із основами розумово-морального виховання формулює правила фізичного виховання. У першій частині програми під назвою “Виховання фізичне” К. Ушинський пропонує вивчати такі питання: загальне поняття про фізичне виховання та його значення; вивчення фізичних і фізіологічних явищ для розуміння вимог і правил фізичного виховання; мускульний процес, значення мускульної системи в організмі, дитячі ігри, гімнастика; діяльність органів зовнішніх чуттів; нервова система [5, с. 25-26].

Як бачимо, запропоновані К. Ушинським підходи до фізичного виховання у підготовці сучасних вчителів докорінно змінилися. Відбулася диференціація запропонованого змісту курсу педагогіки у теперішніх вищих навчальних педагогічних закладах на ряд окремих дисциплін: “Анатомія, фізіологія, шкільна гігієна”, “Валеологія”, “Безпека життєдіяльності”, “Теорія і методика фізичного виховання”, “Психологія” (на прикладі підготовки вчителів початкових класів в умовах педагогічного коледжу).

К. Ушинський закликає педагогів приступати до фізичного розвитку дітей після глибокого усвідомлення головного закону дитячої природи. У своїй праці “Педагогічна подорож до Швейцарії” він пише: “Основний закон дитячої природи можна висловити так: дитина вимагає діяльності безперестанно й стомлюється не діяльністю, а її одноманітністю та однобічністю. Змусьте дитину сидіти, вона дуже скоро стомиться; лежати – те саме; іти вона довго не може, не може довго ні говорити, ні співати, ні читати, і найменше довго думати; але вона пустує й рухається цілий день, змінює й змішує всі ці діяльності й не стомлюється ані на хвилину; а міцного дитячого сну досить, щоб відновити дитячі сили на наступний день” [3, с.54].

Вчителеві важливо у процесі фізичного виховання дітей використовувати дидактичні принципи і методи виховання, запропоновані К. Ушинським. Це, зокрема, такі принципи навчання, як свідомість і активність, наочність, міцність знань, зв’язок навчання з життям, емоційність. Методи фізичного виховання за К. Ушинським – особистий приклад, переконання, вправи, методи стимулювання поведінки (попередження, заохочення).

Педагогу доцільно користуватися різноманітними засобами для повноцінного тілесного розвитку дитини. К. Ушинський пише: “Гімнастика, різні тілесні вправи, тілесна втома, що потребує сну та їжі, прогулянка на свіжому повітрі, прохолодна спальня, холодні купання – ось найкращі засоби для того, щоб завжди тримати організм у нормальному стані” [2, с. 226].

К. Ушинський радить учителям на уроці використовувати фізкультхвилинки (“руханки”). “Дайте дитині трохи порухатися, і вона знову подарує вам десять хвилин уваги, а десять хвилин жвавої уваги, якщо ви зуміли їх використати, дадуть вам в результаті більше, ніж цілий тиждень напівсонних занять” [3, с.57-58].

“Не важко, здається, примусити дітей в такт встати й сісти, повернутися туди й назад, піднести руки й опустити їх, вийти як слід з-за лав і знову сісти на них струнко, спритно й без гомону й штовханини; але коли б хоч ці прості прийоми прищепилися в наших школах, то допомогли б зруйнувати ту важку, присипляючу атмосферу, яка здебільшого панує в них, і сприяли б не тільки збереженню здоров’я дітей, але свіжості й жвавості їх навчання” [3, с. 57].

Чергування фізичної і розумової діяльності, на думку К. Ушинського, має важливе значення. У статті “Потреба відпочинку і сну” він радив вихователям змінювати діяльність дітей навіть під час уроку, застосовуючи прості рухи за командою: встаньте, сядьте, руки на стіл, руки назад тощо. Зміна діяльності не тільки дасть змогу дітям рухатися, а й допоможе вчителеві збуджувати й зосереджувати на своїх словах увагу класу. “Досить на кілька хвилин

заплющити втомлені очі, щоб відчутти в них присутність поверненої енергії й сили, досить посидіти, щоб відпочили ноги”, – вважав Костянтин Дмитрович [4, с. 71]. Отже, чергування занять впливає на дитину іноді ліпше, ніж повний відпочинок, вважав педагог.

Великого значення у фізичному вихованні дітей К. Ушинський надає дитячим іграм. “Для дитини гра – дійсність, і дійсність значно цікавіша, ніж та, що її оточує” [4, с.296]. Костянтин Дмитрович погоджується із німецьким педагогом і психологом Бенеке в тому, “що в першому віці гра має куди більше значення, ніж навчання” [4, с.296].

Майбутнім педагогам слід ознайомитися із порадами К. Ушинського, що запобігають нервовому збудженню дітей або заспокоюють його. “Розумна педагогіка, на думку Костянтина Дмитровича, на основі фізіологічно-психічної причини:

1) забороняє давати дітям чай, каву, вино, ваніль, усякі прянощі – словом, усе, що специфічно подразнює нерви;

2) забороняє ігри, що подразнюють нерви, як, наприклад, усякі азартні ігри, яких розвелось тепер для дітей дуже багато; забороняє дитячі бали та ін.;

3) забороняє раннє й надмірне читання романів, повістей і особливо на ніч;

4) припиняє діяльність дитини або гри, якщо помічає, що дитина виходить з нормального стану;

5) забороняє взагалі будь-чим дуже збуджувати почуття дитини;

6) вимагає педантично суворого розподілу дитячого дня, бо ніщо так не заспокоює нерви, як точний порядок у діяльності, і ніщо так не руйнує нерви, як безладне життя;

7) вимагає постійної зміни розумових вправ тілесними (прогулянок, купання та ін.)” [2, с. 227].

Переконані, що ці поради є слухними для сучасного педагога, тому що зараз спостерігається більша нервозність та роздратованість у дітей. К. Ушинський наголошує: “Вихователь і вчитель не повинні забувати, що чим більше звикли нерви подразнюватися, тим повільніше відвикають вони від цієї згубної звички і що всяка нетерпляча дія вихователя і наставника веде до наслідків, зовсім протилежних до тих, на які вони сподіваються: замість того, щоб заспокоїти нерви дитини, вони ще більше роздратовують її” [2, с.228]. Отже, формування психічного здоров’я дитини – одне з актуальних завдань сучасного фізичного виховання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Висловлені вище міркування дають змогу зробити загальний висновок про те, що фізичне виховання має стати важливим напрямком роботи кожного майбутнього вчителя початкової школи. Творче використання педагогічних ідей К. Ушинського допоможе педагогам національної школи в сучасних умовах раціонально здійснювати фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку.

Перспективи подальших досліджень окреслимо у таких аспектах: особливості взаємозв’язку сім’ї і школи у фізичному вихованні дітей в педагогічній концепції К. Ушинського; К. Ушинський про формування духовного здоров’я особистості засобами християнської моралі; валеологічні ідеї у змісті навчальних книг К. Ушинського “Дитячий світ” та “Рідне слово”.

Література:

1. Закон України “Про загальну середню освіту” (1999 р.) // Початкова школа. – 1999. – №8. – С. 1-11.
2. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – Т.1. – К.: Рад. школа, 1983. – 488 с.
3. Ушинський К.Д. Твори в шести томах. – Т.2. – К.: Рад. школа, 1954. – 560 с.
4. Ушинський К.Д. Твори в шести томах. – Т.4. – К.: Рад. школа, 1952. – 520 с.
5. Ушинський К.Д. Твори в шести томах. – Т.6. – К.: Рад. школа, 1955. – 616 с.
6. Харламов И.Ф. Педагогика. – М.: Гардарики, 1999. – 519 с.